

ВІДГУК

рецензентки, кандидатки педагогічних наук, доцентки

Коваль Тетяни Василівни

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Золотаренко Тетяни Олександрівни на тему «Реалізація змісту громадянської освіти у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи в університетах Королівства Норвегія», поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

У контексті сучасних трансформаційних процесів і демократичного державотворення в Україні спостерігається об'єктивне зростання суспільно значущої ролі вчителя початкової освіти у впровадженні концептуальних засад Нової української школи. Зазначене зумовлено нагальною суспільною потребою у цілеспрямованому формуванні майбутнього громадянина на основі інтеграції загальнолюдських, національних та європейських ціннісних орієнтирів, які детермінують стратегічний вектор сталого розвитку демократичного громадянського суспільства. Актуалізація пошуку інноваційних підходів і моделей організації фахової підготовки здобувачів вищої освіти на демократичних засадах спричиняє переосмислення пріоритетів у системі підготовки майбутніх учителів початкової школи на основі досвіду країн, з розвиненим рівнем демократії. У цьому зв'язку, актуальність теми дослідження Золотаренко Т.О. не викликає сумнівів.

У тексті дисертаційної роботи авторкою чітко описано етапи дослідження, в основу яких покладено фундаментальні соціологічні, педагогічні, методичні положення щодо закономірностей реалізації змісту громадянської освіти у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи в університетах Королівства Норвегія, системи громадянської освіти в Україні, висловлено пропозиції щодо імплементації прогресивного норвезького досвіду у професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи.

Вартим уваги є наукова новизна дисертаційного дослідження, яка полягає в тому, що в дисертаційній роботі *вперше*:

охарактеризовано особливості реалізації громадянської освіти в університетах Королівства Норвегія, які інтегрують ціннісний, змістовий, організаційний, діяльнісний і рефлексивний напрями та забезпечують

безперервне формування громадянських компетентностей упродовж 5-річного циклу підготовки вчителів початкової освіти;

здійснено компаративний аналіз норвезької та української моделей громадянської освіти в аспекті нормативної бази, змісту, дидактичних підходів, освітньої автономії здобувачів освіти, організації університетського середовища та специфіки взаємодії з суспільством;

уточнено й систематизовано змістові характеристики поняття «громадянська освіта майбутнього вчителя», визначено її як багаторівневий процес формування здатності до свідомої громадянської участі, міжкультурного діалогу, відповідального прийняття рішень та формування демократичної культури в здобувачів початкової освіти;

обґрунтовано концепт демократичного університетського простору як ключової умови реалізації громадянської освіти, що включає партнерську взаємодію викладачів і здобувачів освіти, свободу вибору, участь у внутрішньоуніверситетському управлінні, відкритість до громадських ініціатив та співпрацю з місцевою громадою;

виокремлено специфічні норвезькі акценти громадянської освіти, зокрема увагу до прав корінного народу Саамі, політики рівності, механізмів суспільного діалогу, культури довіри та соціальної відповідальності.

структуровано ефективні дидактико-методичні стратегії норвезького досвіду, щодо розвитку громадянських компетентностей (проектно-орієнтоване навчання, моделювання демократичних процесів, дебати, дискусійні платформи тощо).

подальшого розвитку набули узагальнення європейських моделей громадянської освіти та визначення місця Королівства Норвегія в загальноєвропейському контексті; обґрунтування можливостей адаптованого впровадження норвезького досвіду в Україні з урахуванням національних викликів, воєнного стану, політики збереження ідентичності та інтеграції української освіти у європейський простір.

Значущим є практичне значення дисертаційного дослідження, представлене в можливості безпосереднього впровадження теоретичних положень, методичних розробок і висновків дисертації у процесі модернізації української педагогічної освіти, удосконалення змісту фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи та підвищення рівня їхніх громадянських компетентностей. Також авторкою створено навчально-методичний посібник «Громадянська освіта у фаховій підготовці майбутніх педагогів у Королівстві

Норвегія: досвід і перспективи для України», що може використовуватися у роботі викладачів ЗВО, учителів, слухачів курсів підвищення кваліфікації; запропоновано модель інтеграції громадянської освіти в українські програми, що передбачає збільшення частки вибіркових дисциплін, орієнтацію на діяльнісні методи навчання, використання проєктних і дослідницьких методів, розвиток університетського середовища як демократичного простору; розроблено комплекс методичних рекомендацій щодо використання норвезьких практик громадянської освіти; результати дослідження впроваджено ініціатив на прикладі онлайн-проєктів «Ми стоїмо на плечах наших попередників: педагоги-ювіляри», «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо», «Педагоги України про національно-патріотичне виховання» та «Педагоги про українську мову»), що продемонстрували позитивний вплив на формування громадянської активності, професійної самосвідомості та стійкої національно-демократичної позиції майбутніх учителів.

Результати дослідження пройшли широку апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також знайшли відображення в 32 працях здобувачки. Вони досить повно розкривають основні положення дисертаційної роботи.

Згідно з ретельним аналізом тексту рукопису, дисертаційне дослідження характеризують чітка структурованість розділів, логічність викладу матеріалу, наукова новизна і практичне значення. Чітко охарактеризовані теоретичні засади проблеми реалізації змісту громадянської освіти у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи в університетах Королівства Норвегії, обґрунтовані організаційно-методичні основи цього процесу, висловлено пропозиції щодо екстраполяції норвезького досвіду у фахову підготовку майбутніх учителів початкової школи в Україні

Висновки дисертації сформульовані відповідно до завдань і результатів дослідження та відображають основний зміст роботи.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом значної кількості джерел; використанням відповідних методологічних підходів до дослідження та комплексу взаємопов'язаних методів з метою розв'язання визначених завдань та досягнення мети дослідження; ефективним впровадженням матеріалів та результатів дослідження у роботу закладів системи освіти України.

Позитивно оцінюючи дослідження Золотаренко Тетяни Олександрівни, вважаємо за необхідне висловити окремі міркування та побажання.

1. Обґрунтовуючи тему наукового пошуку, вказано чимало нормативних документів державного рівня обох держав, дотичних до заявленої проблеми. На нашу думку, дисертаційна робота була би ґрунтовнішою, якщо дисертанткою було би здійснено ретроспективний аналіз вітчизняних джерел із більшим часовим проміжком щодо становлення проблеми реалізації змісту громадянської освіти у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи.

2. Ретельний порівняльний аналіз освітніх компонентів, професійних компетентностей здобувачів вищої освіти в Норвегії, висвітлених у таблицях 2.3, 2.4, 2.5, на нашу думку, дещо переобтяжує текст дисертаційного дослідження. Вважаємо, що їх доцільно було би перенести у додатки.

3. У тексті дисертації мають місце окремі огріхи редакційного характеру.

Наведені вище зауваження та побажання не мають принципового характеру, виконують винятково пропозиційно-рекомендаційну функцію та жодним чином не знижують загальної позитивної оцінки результатів проведеного дослідження.

Резюмуючи результати рецензування дослідження, можна стверджувати, що дисертація Золотаренко Тетяни Олександрівни на тему «Реалізація змісту громадянської освіти у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи в університетах Королівства Норвегія», становить цілісне, логічно завершене наукове дослідження, яке за рівнем науково-теоретичного осмислення, новизною підходів до постановки й розв'язання окреслених проблем, обґрунтованістю сформульованих висновків і практичною значущістю отриманих результатів повною мірою відповідає встановленим вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., і може бути подана до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

РЕЦЕНЗЕНТКА:

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри початкової освіти
та інноваційної педагогіки
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Тетяна КОВАЛЬ